

*Чем более точна наука, тем больше можно
из нее извлечь точных предсказаний.*

А. Франс

ЕКОНОМІКА ПІДПРИЄМСТВА ТА УПРАВЛІННЯ ВИРОБНИЦТВОМ

УДК 631.11(477.54)

**Куліков П. М.
Єрмоленко О. А.**

АНАЛІЗ ФАКТОРІВ СТАНУ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ ЛОЗІВСЬКОГО РАЙОНУ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

This article is devoted to the studying of the problem of internal environment factors revealing that allows to define readiness of the agrarian enterprises for participation in programs of agriculture development, its adaptability to the changes of functioning conditions, orientation on their own development.

Значну роль для розвитку будь-якого об'єкта (країни, галузі, підприємства) відіграють внутрішні фактори, що формують стартові умови і визначають стійкість об'єкта.

Внутрішні фактори підвладні самому підприємству і за їх оцінкою підприємство має визначити власну готовність до участі в реалізації державних програм розвитку. Визначимо саме поняття факторів у трактовці відомих авторів.

Так, О. С. Виханський [1] дає визначення внутрішньому середовищу організації як частини загального середовища, яка знаходиться у межах організації. Внутрішнє середовище підприємства включає в себе всі процеси, які здійснюються всередині підприємства, структуру й співвідношення його елементів з організаційної і з функціональної точок зору. Керівництво підприємства має змогу активно втручатися у процес формування та розвитку свого внутрішнього середовища шляхом виявлення та регулювання факторів, що так чи інакше впливають на стан та розвиток внутрішнього середовища шляхом виявлення і регулювання факторів, що так чи інакше впливають на стан та розвиток внутрішнього середовища. Керівникам необхідно мати на увазі, що проведення аналізу внутрішніх факторів неможливе без урахування ситуації, що склалася у зовнішньому середовищі.

У науковій літературі зустрічається багато підходів щодо визначення груп факторів внутрішнього середовища, які необхідно враховувати для ефективної роботи та подальшого розвитку підприємств. Так, Ю. Б. Іванов [2] запропонував ґрунтовний перелік внутрішніх факторів і поділив їх на такі групи: науково-технічні фактори; фактори, що відображають технологію; трудові фактори, організаційно-економічні фактори (організація виробництва і праці, система управління підприємством та організація маркетингової діяльності); фактори комунікації, які займають проміжне сполучне становище між внутрішнім та зовнішнім середовищем; випадкові фактори.

О. С. Виханський пропонує класифікувати фактори, що впливають на внутрішнє середовище таким логічно послідовним чином: стан галузі, позиція підприємства в галузі, цілі підприємства, інтереси і відношення керівництва, кваліфікація робітників, фінансові ресурси, зобов'язання підприємства, ступінь залежності від зовнішнього середовища, фактор часу, розмір підприємства [1].

Ф. М. Філіна до основних елементів внутрішнього середовища відносить: виробництво (обсяг, структура, темпи проведення, номенклатура продукції, місцезнаходження виробництва, наявність соціальної інфраструктури, контроль якості та ін.); персонал (структура, потенціал, кваліфікація, чисельність, продуктивність праці, плинність кадрів, вартість робочої чинності, інтереси й потреби працівників); організація управління (організаційна структура, система управління, рівень менеджменту, стиль керівництва, організаційна культура, престиж та імідж фірми, організація системи внутрішньофірмових комунікацій); фінанси й облік (фінансова стабільність і платоспроможність фірми, прибутковість, рентабельність та ін.) [3].

Ю. І. Ребрін до факторів внутрішнього середовища відносить технічний рівень виробництва (стан і рівень використання виробничих потужностей); технологію; організацію виробництва й управління; систему формування попиту й стимулювання тощо [4].

Р. Фатхудінов [5], В. Пономаренко [6], А. Шегда [7], В. Вінокуров [8], З. Шершньова [9] та інші вважають також важливими виробничі, трудові, маркетингові та кадрові фактори.

Г. Веретенникова пропонує виділяти такі фактори внутрішнього середовища: сфера та напрямки діяльності, галузева приналежність, організаційно-правова форма, розмір підприємства, його цільові стратегічні установки та ресурсний потенціал [10].

О. М. Ястремська [11] до факторів внутрішнього середовища включає особливості виробництва та управління, а також забезпеченість суб'єкта господарювання всіма видами ресурсів (фінансовими, матеріальними, інформаційними, трудовими).

Ґрунтуючись на досвіді провідних вчених та з урахуванням специфіки сільського господарства для дослідження діяльності сільгоспідприємств та оцінки їх готовності до реалізації державних програм розвитку сільського господарства можна визначити такі групи факторів внутрішнього середовища:

- 1) ефективність виробничо-господарської діяльності підприємства;
- 2) забезпеченість ресурсами;
- 3) фінансовий стан підприємства.

Дані групи факторів визначаються показниками, що розраховуються за статистичними даними сільгоспідприємств, які досліджуються.

Для визначення впливу внутрішніх факторів на фінансово-господарську діяльність підприємств варто використати метод факторного аналізу, який передбачає, що визначені змінні є лійною комбінацією деяких латентних факторів.

$$F_j = a_{j1} \cdot X_1 + a_{j2} \cdot X_2 + \dots + a_{jm} \cdot X_m \quad (j = 1, 2, \dots, n),$$
де X_j – значення i -го фактора для $(j-1)$ компоненти;
 a_{ij} – вага фактора i в компоненті j ;
 m – кількість факторів;
 n – кількість показників.

Основна ідея дослідження полягає в тому, що визначення факторів, які визначають фінансово-господарську діяльність підприємств, дозволяє визначити готовність підприємств до участі у програмах розвитку сільського господарства, їх адаптивність до зміни умов функціонування, їх спрямованість на власний розвиток.

Завдання авторів – найбільш ретельно проаналізувати фінансово-господарську діяльність підприємств і роль факторного аналізу – полягає у зменшенні кількості показників і зведення їх до меншої кількості факторів.

Усі показники є відносними, що відкидає одне із застережень факторного аналізу про те, що показники, які мають різні одиниці виміру, не є співставними.

У результаті аналізу головних компонент визначаються значення дисперсій головних компонент у відсотках. Зазначимо, що 9 показників забезпечують майже 85 % загальної мінливості, причому лише перші три мають дисперсії більше за 10 %.

Розглянемо три перші фактори детальніше (таблиця).

Таблиця

Структура факторів

Рівняння	Структура фактора
$F_1 = 0.355602 \cdot X_{20} + 0.322318 \cdot X_6 + 0.320388 X_7 + 0.256573 \cdot X_2 + 0.30842 \cdot X_{16} + 0.26562 \cdot X_{21}$	X_{20} – темпи зростання капіталу підприємства; X_6 – темпи реалізації продукції; X_7 – індекс собівартості продукції; X_2 – фондівдача; X_{16} – темпи зростання власного капіталу; X_{21} – індекс динаміки прибутку
$F_2 = 0.387318 \cdot X_{19} + 0.312001 \cdot X_{25} + 0.288004 \cdot X_{24} + 0.274897 \cdot X_{23} + 0.269641 \cdot X_{18} + 0.268956 \cdot X_{14} - 0.263885 \cdot X_3 - 0.251532 \cdot X_6 - 0.250433 \cdot X_2$	X_{19} – коефіцієнт фінансової автономії; X_{25} – коефіцієнт поточної ліквідності; X_{24} – коефіцієнт швидкої ліквідності; X_{23} – коефіцієнт абсолютної ліквідності; X_{18} – рентабельність активів; X_{14} – коефіцієнт забезпечення оборотних активів власними коштами; X_3 – оборотність активів; X_6 – темпи реалізації продукції; X_2 – фондівдача
$F_3 = 0.438907 \cdot X_4 + 0.35437 \cdot X_5 + 0.273467 \cdot X_{11} + 0.268905 \cdot X_9 + 0.267372 \cdot X_9 - 0.259964 \cdot X_{13} + 0.254213 \cdot X_1$	X_4 – оборотність обігових коштів; X_5 – оборотність активів; X_{11} – фондоозброєність; X_9 – рентабельність продажу; X_9 – індекс рентабельності продажу; X_{13} – темпи зростання основних фондів; X_1 – продуктивність праці

Фактори, отримані авторами, можна назвати таким чином:

- 1) фактори ефективності використання ресурсів;
- 2) фактори фінансової стійкості підприємства;
- 3) фактори використання передових технологій.

Стосовно першого фактора – ефективності використання ресурсів, то варто зазначити таке. Цей фактор складається лінійною комбінацією таких показників як X_{20} – темпи зростання капіталу підприємства, X_6 – темпи реалізації продукції, X_7 – індекс собівартості продукції, X_2 – фондівдача, X_{16} – темпи зростання власного капіталу, X_{21} – індекс динаміки прибутку. Дійсно, зростання капіталу підприємства (X_{20}), в тому числі і власного (X_{16}), зростання темпів реалізації продукції (X_6), а отже і виробництва (X_7), зростання фондівдачі (X_2) і звичайно прибутку підприємства (X_{21}) свідчить про раціональне та ефективне використання ресурсів підприємством. Ці показники можна представити у такій логічній послідовності: ефективне використання ресурсів дозво-

ляє збільшити випуск продукції як в цілому, так і з одиниці фондів, що, у свою чергу, має позначитися на збільшенні реалізованої продукції, а отже й прибутку. У свою чергу прибуток має бути розподілений і та частина, що залишається у підприємства після виплати дивідендів, йде на його розвиток шляхом збільшення резервного чи власного капіталу (капіталізація прибутку). Аналізуючи розподіл факторних навантажень з цього фактора маємо висновок, що всі показники мають майже рівне навантаження і створюють перший фактор на паритетній основі.

Другий фактор – фінансова стійкість підприємства. Його складовими є: X_{19} – коефіцієнт фінансової автономії; X_{25} – коефіцієнт поточної ліквідності; X_{24} – коефіцієнт швидкої ліквідності; X_{23} – коефіцієнт абсолютної ліквідності; X_{18} – рентабельність активів; X_{14} – коефіцієнт забезпечення оборотних активів власними коштами; X_3 – оборотність активів; X_6 – темпи реалізації продукції; X_2 – фондівдача.

Цей фактор є сукупністю показників, що характеризують фінансову стійкість, ліквідність (платоспроможність), рентабельність та ділову активність підприємства. В ідеалі всі показники, що входять до складу цього фактора мають бути позитивними та у динаміці збільшуватися. Але виходячи з реальної ситуації маємо від’ємний вплив показника фондівдачі (X_2), оборотності активів (X_3) та темпів реалізації продукції (X_6). Це може означати наявність великих запасів та основних фондів у підприємства (може бути пов’язано зі специфікою сільськогосподарського виробництва, де на кінець року має місце значне зростання запасів посадкового матеріалу та готової продукції) і неритмічність реалізації (може визначитися динамікою закупівельних цін, сезонністю тощо). Найбільший вплив на F_2 має коефіцієнт фінансової автономії X_{19} – 0,39, та коефіцієнт поточної ліквідності X_{25} – 0,29. Перший показник характеризує питому вагу власних коштів у загальній сумі коштів підприємства, що авансовані у його діяльність. Чим вище значення цього показника, тим більш стійким від кредиторів буде підприємство. Логічним продовженням формування фінансової стійкості є такий показник – коефіцієнт поточної ліквідності (X_{25}). Він показує достатність обігових коштів для погашення боргів протягом року.

Третій фактор – використання передових технологій, до нього увійшли: X_4 – оборотність обігових коштів; X_3 – оборотність активів; X_{11} – фондоозброєність; X_9 – рентабельність продажу; X_9 – індекс рентабельності продажу; X_{13} – темпи зростання основних фондів; X_1 – продуктивність праці.

Зауважимо, що цей фактор є не менш складним ніж попередні, адже використання передових технологій – процес складний як у часовому, так і у фінансовому вимірах. Він потребує залучення не лише фінансових, але й матеріальних та людських ресурсів. Зростання всіх показників, що увійшли до фактора F_3 має означати сталий розвиток підприємства шляхом впровадження технологій нового рівня. Найбільший вплив у третьому факторі справив показник оборотності обігових коштів (0,44). Наступним за впливом є показник оборотності активів (0,35). Обидва ці показники характеризують ділову активність підприємства. Перший показує скільки отримано чистої виручки від реалізації продукції на одиницю коштів, інвестованих в активи, а другий характеризує розмір виручки на одиницю обігових коштів. Зазначимо, що в умовах вільної конкуренції (а саме такі умови є характерними для сільськогосподарських підприємств) основним джерелом збільшення виробництва продукції є впровадження нових технологій, тому чим більше сільгоспідприємство буде вкладати в поліпшення техніки та технологій, тим більший результат у вигляді продукції воно має отримати.

На основі даних факторного аналізу вдалося визначити фактори, що забезпечують типові стани розвитку, для забезпечення повної інформації про стан процесів розвитку сільського господарства необхідно за допомогою кластерного аналізу визначити індивідуальні стани розвитку (готовності до участі в реалізації державних програм розвитку).

Процедура кластерного аналізу дозволяє згрупувати об’єкти за різними групами ознак, використовуючи різноманітні алгоритми кластеризації (об’єднання) (рисунки).

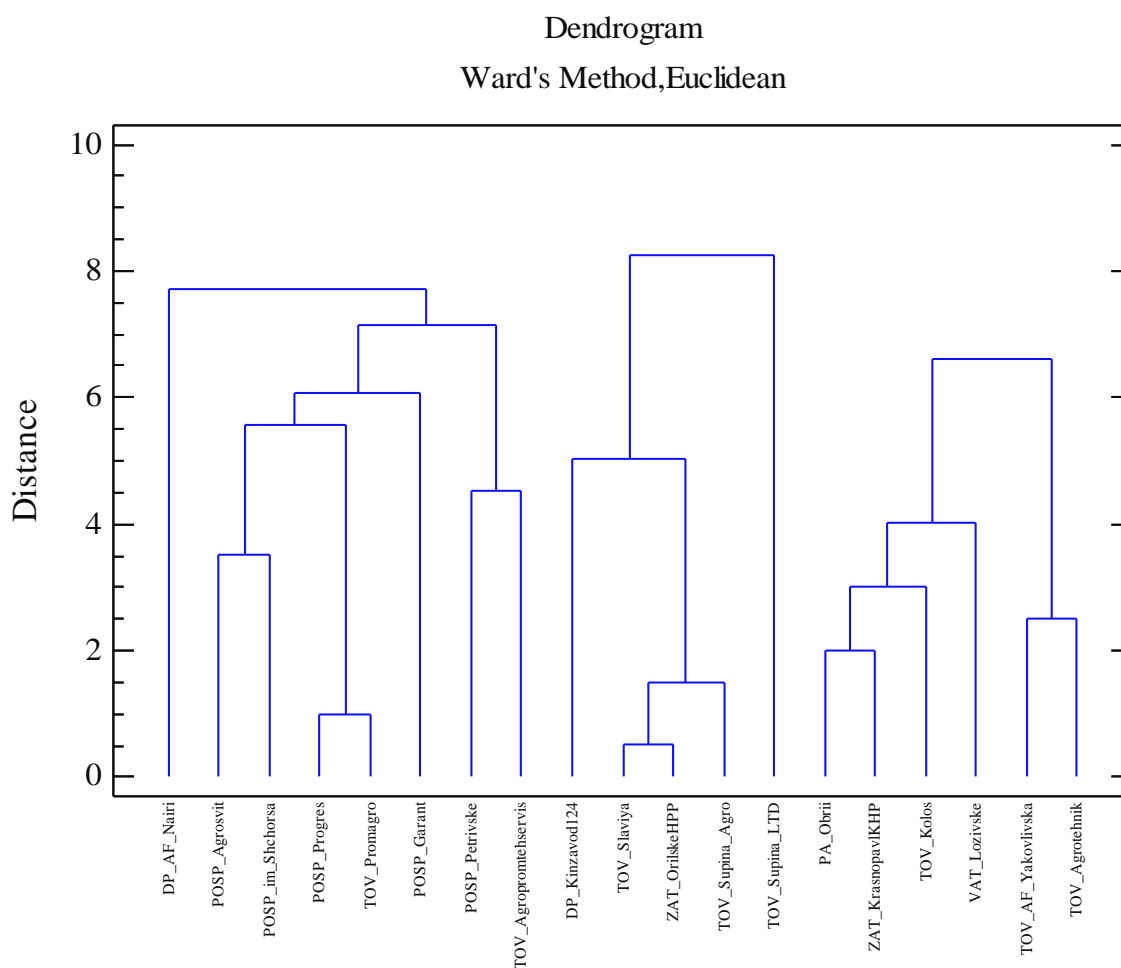

Рис. Дендродіаграма кластерного аналізу сільгосп підприємств Лозівського району для групування за станами розвитку

За результатами кластерного аналізу були визначені три кластери, що характеризують такі стани процесів розвитку:

- 1) поступового розвитку (8 підприємств);
- 2) нестабільного розвитку (5 підприємств);
- 3) занепаду (від'ємного розвитку) (6 підприємств).

До першого кластеру, що характеризується поступовим розвитком і високим ступенем готовності до участі в реалізації державних програм розвитку, увійшли такі підприємства: ДП АФ "Наїрі", ПОСП "Агросвіт", ПОСП "Гарант", ПОСП ім. Щорса, ПОСП "Петрівське", ПОСП "Прогрес", ТОВ "Агропромтехсервіс", ТОВ "Промагро". Ці підприємства досить динамічно розвиваються, ефективно використовують наявні ресурси, використовують нові, більш прогресивні технології та мають задовільний фінансовий стан у динаміці (характеризується показниками рентабельності, ліквідності, платоспроможності і фінансової незалежності).

До другого кластеру, що характеризується нестабільним розвитком, коли періоди підйому чергуються з періодами спаду, увійшли такі підприємства: ДП "Кінзавод-124", ТОВ "Славія", ТОВ "Супіна-Агро", ТОВ "Супіна Інтернешнл", ЗАТ "Орільське ХПП". Необхідно розібратися, які фактори спричинили їх нестабільний розвиток, і якщо загрози для розвитку немає, ці підприємства за умов більш уважного підходу можуть брати участь у реалізації державних програм розвитку, оскільки їх діяльність може бути ефективною за певних умов.

До третього кластеру увійшли підприємства діяльність яких не спрямована на власний розвиток. Це ПА "Обрії",

ТОВ АФ "Яківлівська", ТОВ "Агротехнік", ТОВ "Колос", ВАТ "Лозівське", ЗАТ "Краснопавлівське ХПП". Ці підприємства потребують ретельного дослідження, оскільки вони є неефективними і можливо буде потрібна їх реорганізація.

Таким чином, для визначення ступеня готовності сільськогосподарських підприємств до участі в реалізації державних програм розвитку можна визначити на основі визначених у ході факторного аналізу факторів: потенціал сільськогосподарського підприємства, фінансовий стан підприємства та ефективності й інноваційності його діяльності.

Література: 1. Виханский О. С. Стратегическое управление : учебник / О. С. Виханский. – М. : Гардарики, 2002. – 296 с. 2. Теоретичні основи конкурентної стратегії підприємства : монографія / за заг. ред. докт. екон. наук, професора Іванова Ю. Б., докт. екон. наук, професора Тищенко О. М. – Харків : ВД "ІНЖЕК", 2006. – 384 с. 3. Филина Ф. Н. Влияние на мотивацию факторов внутренней среды / Ф. Н. Филина [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.rosbuh.ru>. 4. Ребрин Ю. И. Управление качеством / Ю. И. Ребрин [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.aup.ru>. 5. Фатхудинов Р. А. Стратегический менеджмент : учебник / Р. А. Фатхудинов. – М. : Дело, 2001. – 448 с. 6. Пономаренко В. С. Стратегічне управління підприємством / В. С. Пономаренко. – Харків : Основа, 1999. – 620 с. 7. Шегда А. В.

Менеджмент : навч. посібн. / А. В. Шегда. – К. : Т-во "Знання", 2002. – 583 с. 8. Винокуров В. А. Организация стратегического управления на предприятии / В. А. Винокуров. – М. : Центр экономики и маркетинга, 1996. – 458 с. 9. Шершньова З. Є. Стратегічне управління : навч. посібн. / З. Є. Шершньова, С. В. Оборська. – К. : КНЕУ, 1999. – 384 с. 10. Веретенникова Г. Теоретичні засади процесу формування фінансової стратегії / Г. Веретенникова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.library.tane.edu.ua>. 11. Ястремська О. М. Ризик у процесі інвестиційної діяльності / О. М. Ястремська [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.library.dgtu.donetsk.ua>.

Стаття надійшла до редакції
23.10.2009 р

УДК 339.72

Піддубна Л. І.
Васюренко В. О.

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ФІНАНСОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

The article is dedicated to the examining methodic aspects of financial regulation of foreign economic activities of management subjects.

Стабільне функціонування вітчизняної економіки вимагає, насамперед, вдосконалення розвитку окремих суб'єктів господарювання реального сектору економіки. Це пов'язано з тим, що саме такі господарюючі суб'єкти є однією з рушійних сил оновлення виробництва та нарощування конкурентоспроможності країни, що в цілому і визначає можливість здійснення поступового та безперервного економічного зростання. Разом з цим не менш важливим питанням є як узагальнення важелів впливу на різні суб'єкти господарювання, так й аналіз реакції з боку суб'єктів господарювання на такі впливи. Виходячи з того, що основу окремих впливів на діяльність різних суб'єктів господарювання складають інструменти фінансового регулювання, доцільно розглядати реакції з боку суб'єктів господарювання на такі впливи також з погляду фінансового аспекту. Тож саме це і визначає актуальність обраного напрямку дослідження.

Функціонування різних суб'єктів господарювання у змінному середовищі вимагає застосування нових нетрадиційних підходів щодо ведення окремих різновидів їх діяльності, на чому наголошують різні дослідники, зокрема, О. М. Бутник, П. Ю. Буряк, В. С. Пономаренко, О. М. Тридід, М. О. Кизим [1 – 3]. Це пов'язано з тим, що окремі суб'єкти господарювання повинні діяти у постійному пошуку заходів протидії факторам внутрішнього та зовнішнього впливів щодо прийняття виважених та дієвих рішень. Це в цілому відноситься й до зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД) суб'єктів господарювання на чому, зокрема, наголошують М. М. Бердар [4], П. Боровков [5], С. М. Боровков та Л. В. Руденко [6], підкреслюючи при цьому важливість фінансового аспекту регулю-

вання ЗЕД. Тож загалом висвітлення обраного напрямку дослідження займає вагоме місце у дослідженнях науковців. Однак, як було відмічено вище, важливо не лише розглядати методичні засади здійснення фінансового регулювання ЗЕД, а визначити в цілому основу щодо узагальнення такого регулювання як з погляду можливих впливів внаслідок дії важелів фінансового регулювання, так і реакції суб'єктів господарювання на такі впливи. Тобто, доцільно розглянути методичні аспекти фінансового регулювання зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів господарювання, що і слід визначити як головну мету даної роботи. Інакше кажучи, варто обґрунтувати формалізоване подання результату ЗЕД суб'єктів господарювання. Це пов'язано з тим, що саме формалізоване подання елементів ведення будь-якої діяльності дозволяє більш точно розкрити його загальну схему, а відтак й узагальнити відповідні методичні аспекти.

Загалом результат будь-якої діяльності конкретного суб'єкта господарювання може бути визначено через:

- частку ринку, яку опанував суб'єкт господарювання, що є узагальненням його ділової активності;
- динаміку обсягів виробленої продукції;
- тенденції з отримання валового доходу або чистого прибутку;
- зміни у рентабельності виробництва;
- підвищення якості продукції;
- розширення виробництва та його оновлення тощо.

Однак, незважаючи на таку множинність визначень результату діяльності суб'єкта господарювання загалом та у сфері ведення його ЗЕД зокрема, слід зосередитись на узагальненні можливого уявлення будь-якого значення результату через фінансову складову. Ґрунтовність та важливість такого переходу засновано на тому, що:

- по-перше, серед інструментарію впливу на ЗЕД значне місце відводиться фінансовому регулюванню, бо саме воно визначає дієвість зазначеної діяльності та її ефективність;

- по-друге, перехід до фінансового аспекту розгляду результату здійснення ЗЕД суб'єктів господарювання пов'язано з вирішенням завдань еластичного заміщення одних ресурсів виробництва іншими, де як узагальнюючий ресурс виступають фінансові ресурси. Це дозволяє дослідити вплив структури факторів виробництва щодо ведення ЗЕД з єдиних тотожних позицій та умов завдяки визначенню вартісних оцінок таких факторів. До того ж й важелі впливу щодо фінансового регулювання ЗЕД також мають фінансову природу. Таким чином, означений перехід у розгляді результату здійснення ЗЕД дозволяє визначити як еластичність, так і структурованість множини впливів щодо ведення ЗЕД різних суб'єктів господарювання.

Підтвердженням доцільності означеного вище можна вказати окремі критерії оцінки ефективності здійснення ЗЕД як узагальнення результату такої діяльності. Зокрема, до таких критеріїв Г. В. Дурицька відносить [7]:

- різницю експортних та внутрішніх цін;
- різницю обсягу продажу на зовнішньому та внутрішньому ринках;
- різницю проектних витрат виходу на зовнішній ринок та проекту витрат на вихід з цієї ж продукцією на внутрішній ринок.

Поряд із цим О. М. Крамарева результат ведення ЗЕД суб'єктів господарювання з тривалим циклом виробництва (тобто машинобудівних підприємств) узагальнює через визначення [8]:

- передконтрактних витрат експортера;
- витрат на фінансовий супровід контракту залежно від схеми фінансування експортної операції;
- урахування діючої практики повернення ПДВ експортеру;

- вимір доходів та витрат експортера з урахуванням фактора часу та гарантії якості машин.